

عسگر آرمون

کارشناس ارشد علوم تربیتی (مدیریت آموزشی) و پژوهشگر

علیرضا کامران

کارشناس ارشد آموزش بهداشت

عبدالله اسدی

عضو هیئت عملی گروه معارف دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

مقدمه

هر جامعه‌ای برای تلطیف روان انسانها و جلوگیری از معاصی، نیازمند معنویت است. وجود مکانهای مقدسی نظیر مسجد، لازمی تقویت چنین معنویتی در جامعه است. مساجد در جوامع مسلمان پیشرو از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده‌اند. این مکانهای مقدس با این هدف بنا شده‌اند که مسلمانان روزانه در آنها گردهم آیند، خداوند را تقدیس کنند و در کنار آن به تبادل آرا و افکار بپردازند. اگر مسلمانان بتوانند بنا به مقتضیات روز، تعریف‌های مناسبی از کارکردهای مسجد ارائه دهند، جایگاه مساجد همواره در درجات بالایی باقی می‌ماند. هدایت و تربیت صحیح جوانان و به کارگیری نیروها و استعدادهاى آنان در پیشرفت آینده‌ی کشور بسیار مؤثر است. با توجه به تلاش‌های دشمن برای فاصله گرفتن جوانان از هویت فرهنگی و مذهبی، بررسی راه‌های گسترش و موانع دین داری و دین باوری در بین جوانان اهمیت ویژه‌ای دارد. مسجد به عنوان پایگاهی دینی است که حضور جوانان در آن، بنیاد دینی جامعه را تقویت می‌کند. جوان، در لغت به معنای «برنا، تازه، نو و چیزی است که از عمر آن چندان نگذشته باشد» (دهخدا، ۱۳۸۲) آمده است. فراهم آوردن زمینه حضور شاداب جوانان در مساجد می‌تواند تأثیری بسزا در بهبود روند برنامه‌های مساجد ایجاد نماید، چرا که جوان احساس می‌کند در وجود او، نیروهای مترکمی وجود دارد و توانایی‌های جسمی، فکری، عقلی و ... وی می‌تواند راهگشا باشد. در مقابل اگر او احساس کند که نمی‌تواند از این همه توانایی بهره‌برداري کند، احساس بیهودگی بر او غلبه می‌کند. بر این اساس اسلام سفارش می‌کند، فرزندان را از کودکی به نماز و روزه عادت دهید تا تقید به فرائض در بزرگسالی بر آنان دشوار نگردد (حر عاملی، ۱۴۰۹ق، ج ۷، ص ۱۶۷).

مقام معظم رهبری، خطاب به جوانان می‌فرماید: «جوان‌ها سعی کنند به دانسته‌های کنونی خود از اسلام اکتفا نکنند، هرچه بیشتر در صدد فهمیدن و دانستن و شناختن اسلام باشند. باید با قرآن بیش تر مأنوس شد. باید مجالس و محافل اسلامی را بیش تر گرم کرد. سنت بسیار با برکت اجتماع در مساجد را باید همچنان نگاه داشت. جوان‌ها مسجد را کلاس درس و صحنه رزم بدانند و به مساجد رو کنند (ره)

جایگاه، اهمیت و نقش مساجد

مسجد پویا برای يك جامعه مسلمان بازوي کارآمدي به شمار مي رود. چون قادر است مسائل ديني را متناسب با شرايط و احوال زمان متحول کند و در اين صورت دين براي هر سؤالي در هر زماني پاسخي خواهد داشت.

از همان روزهای آغاز نهضت اسلامی بسیاری از امور با مساجد مرتبط بودند؛ امور داوری، قضاوت، حل و فصل دعاوی، مسائل مهم و اساسی اجتماعی، مشورت و طرح جنگ، پذیرش وفود، اعزام نماینده به نقاط دیگر، اجتماعات عمومی، پرستاری بیماران و مجروحان، و اعلام وظایف حکومتی در مسجد صورت می‌گرفت. به هر کجا که اسلام گام می‌نهاد، چه مسلمانان آن را فتح می‌کردند یا می‌ساختند، به زودی و بی‌درنگ مسجدي ساخته می شد (ابن جبیر، ۱۲۸۲).

این میراث عظیم که یادگار عصر نبوی است در طول سالها دچار فراز و فرودهای فراوانی شده است و حال در دوره استقرار حکومت اسلامی انتظار می رود که حداقل الگوهای آموزشی و تربیتی که در طول پر افتخار فرهنگ و تمدن اسلامی بوجود آمده، احیاء شود و نواقص و معضلات مرتبط نیز حل گردد تا مساجد جایگاه مطلوب خود را بدست آورند.

مسلمانان صدراسلام همواره مي کوشیدند هر ابهامي را از دين بزدايند. آنها حتي به شکلي عقلاني با يکديگر و پيروان ساير اديان به بحث و جدل مي پرداختند و از اين نظر مسجد از موقعيتي ویژه برخوردار بود.

بنا به گفته مورخان، پیامبر شخصاً در مسجد مدینه به تعليم دين مي پرداخت و به پرسشهاي پرسشگران پاسخ مي گفت. گفته مي شود دانش تفسير و نیز مدارس علوم ديني نیز از دل مساجد برآمدند. در چند قرن اول ظهور اسلام هم مساجد همچنان عرصه تبادل جديدترين اطلاعات بودند. بعدها نیز هر زمان که جریان اندیشه هاي نوگرایانه و اصلاح طلبانه در جوامع مسلمان به راه افتاد در کنار بعد معنوي مساجد از کارکرد و جذابيتي فوق العاده برخوردار شده اند. چنانکه گفته مي شود؛ سيدجمال الدين اسدآبادي اندیشه هاي تجديد نظرطلبانه اش را از طريق مساجد نشر مي داد. بسياري عقیده دارند در شرايط کنوني نیز در صورتي که بستر مناسب فراهم شود به خاطر عطش جامعه به سرعت در حال تحول ايران نسبت به مسائل معنوي و سؤالات فراوان بي پاسخ مانده، مساجد ما قادر خواهند بود به ابهامات بسياري پايان دهند و مقدار قابل توجهي از معضلات و سردرگمي ها را حل کنند.

مسجد با ایجاد آشنایی و پیوند میان مؤمن با نخبگان و صالحان جامعه، بستری مناسب برای پرورش و تربیت روحی، اجتماعی وی فراهم می کند. در مکتب تربیتی اسلام و بسیاری از مکتب های تربیتی دیگر، «انزوا طلبی» و «جمع گریزی» بیماری روحی شناخته می شود، در حالی که اجتماعی بودن و جمع گرایی - در حد معقول آن - نشانه سلامت روح و روان انسان و تعادل فکری او به حساب می آید. مسجد با فراخوانی پیوسته مسلمانان به جمع، روح جمع گرایی، انعطاف و نظم پذیری را در آنان تقویت می کند. افزون بر آنچه گذشت، «مسجد معمولاً جایگاه طرح مشکلات و مباحث اجتماعی است و به طور طبیعی، با حضور در چنین مکانی روح تعهد و دردمندی در فرد ایجاد می شود» (ضرابی، ۱۳۷۹).

مسجد به عنوان سخنگاهي که ابلاغ پیام ديني را به عهده دارد مثل هر سخنگاه ديگري بایستي با به کارگيري شیوه هاي کارآمد زبان، تبلیغ خودش را به زبان عصري نزدیک کند تا از تأثیرگذاري لازم برخوردار شود. يکي از اشکالات اصلي سخنگاههاي ديني محصور شدن به کارکردها و شاخص هاي سنتي است

اما در عین حال این شیوه‌های اثرگذار نباید در تقابل با فلسفه وجودی مسجد قرارگیرد.

نقش روحانیون و مبلغین مساجد در تربیت جوانان

اشخاص و متولیان متفاوتی در مساجد نقش ایفا می‌کنند. از جمله این افراد می‌توان به هیات امناء، خادم، مسئولین اجرایی و فرهنگی و ... اشاره کرد، اما به قطع و یقین می‌توان گفت اصلی‌ترین نقش را امام جماعت ایفا می‌کند. در بسیاری از مساجد مشاهده شده که فضای مطلوب و امکانات مادی زیادی موجود است ولی آثار تربیتی آنها چندان مطلوب نبوده است و در حالت مقابل، مساجدی با فضا و امکاناتی محدود، توانسته‌اند به ثمرات عظیم تربیتی برسند، لذا در این بین نقش اصلی را امام جماعت به عنوان مرکز ثقل ایفا می‌کند.

خصوصیات اخلاقی امام جماعت، سخنرانی‌های ضعیف و دعوت نکردن از سخنران‌های ماهر، نبود ارتباط با مراکز روحانیت، مرکز رسیدگی به امور مساجد و سایر مسجدهای اطراف، استفاده نکردن از تجربیات دیگران، بی‌توجهی به برنامه‌ریزی و سازماندهی امور مساجد، فقدان مدیریت کارآمد در مساجد، نبود نقد و نظارت بر عملکرد ائمه جماعات، منحصر بودن در تبلیغ سنتی و استفاده نکردن از ابزار روز، پاسخگو نبودن به گرایش‌های گوناگون و تامین نبودن ائمه‌ی جماعات، از مهم‌ترین چالش‌های مهم در این عرصه است.

حضرت علی(ع) در زمینه آموزشی پیشوایان مردم می‌فرماید: کسی که خود را پیشوای مردم قرار می‌دهد، پیش از آن که به آموزش دیگران بپردازد، باید خود را آموزش دهد و نیز باید قبل از آنکه با زبانش مردم را تربیت کند با رفتارش به آنان درس بیاموزد. (کلینی، ۱۳۸۲، ج ۱، ص ۴۴).

دین خردگرا و حکمت مدار اسلام در کنار مسایل معنوی بر مسایل مادی و اقتصادی نیز تأکید می‌کند و فقر را مایه کفر معرفی می‌کند چنان که از پیامبر(ص) نقل است که فرمود: «كَادَ الْفَقْرُ أَنْ يَكُونَ كُفْرًا» (همان منبع، ج ۲، ص ۳۱۰). بنابراین، رهبران دینی و الگوهای جامعه باید خود را با مشکلات جوانان درگیر کنند و در حد امکان در حل آن بکوشند تا از این طریق پیوند عاطفی برقرار گردد. مردم دل به کسی می‌دهند و خانه دل را حریم کسانی می‌سازند که با درد و رنج آنان آشنا و با غم‌هایشان محرم و در راه خدمت به آنان کوشا باشند.

با توجه به اینکه مسجد دارای کارکرد و ظرفیت تربیتی است، روحانی متولی مسجد یعنی امام جماعت نیز بایستی برای خود شأن تربیتی و تعلیمی قایل باشد و به اقامه نماز جماعت به عنوان یک شغل آن هم در حاشیه مشاغل دیگر نگاه نکند. متأسفانه پاره‌ای از رویکردهای روشنفکرانه‌آبانه خصوصاً در دهه اخیر زمینه‌هایی را فراهم آورده که مسجد و به تبع آن روحانی متصدی مسجد از شأن تربیتی فاصله گرفته و به یک مسأله فرعی و عبادی صرف گرایش پیدا کند. تجربه نشان داده که رواج فضایل اخلاقی و تعمق باورهای دینی در میان اهالی یک شهر یا محله تا حد زیادی مرهون یک مسجد فعال و روحانی و وظیفه شناس و خوش فکر است. در ادامه، جهت دستیابی به هدف مقاله، مباحث در دو بخش تهدیدها و فرصت‌های موجود در حضور و همکاری جوانان در مساجد، پی‌گیری می‌شود.

الف) تهدیدها؛ موانع موجود در جذب جوانان بر مساجد

جوانان، روحیات و خواسته‌هایی دارند که مسجد می‌تواند با برنامه‌های گوناگون و پر شور و هیجان انگیز جوانان را به سوی فطرت پاکشان بکشد. مثلاً برخی جوانان در مراسم دینی شور و هیجان بیشتری دارند مثل مراسم سینه‌زنی و زنجیرزنی.

وضعیت نوین فرهنگی و شکل گیری نظام جدید ارزشی جامعه، دین داری را در مراحل ویژه ای قرار داده و بینش افکار عمومی را نسبت به کیفیت عمل به دستورهای دینی دگرگون کرده است. در این فضا، مسجد به عنوان برترین پایگاه دینی که در گسترش فضایل و تربیت دینی افراد جامعه مؤثر است، با چالش هایی روبرو است که از شکوفایی آن جلوگیری می کنند.

دین‌گریزی فقط به سبب تهاجم فرهنگی یا هوا و هوس جوانان نیست؛ بلکه علل گوناگونی دارد و باید به صورت واقع بینانه به آن نگاه کرد. عوامل دین‌گریزی جوانان متنوع است. برخی از این عوامل عبارتند از: بیان نامعقول از برخی مفاهیم دینی، اختلاف‌های سیاسی و مدیریتی، بحران هویت معنوی، برخوردهای نامناسب افراد اهل مسجد، توجه نکردن به نیازهای اساسی نسل جوان همچون ازدواج، کار و مسکن و برای برطرف شدن این عوامل باید گروهها و سازمانهای گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی، طرحی اصولی و همه سویه را برنامه ریزی کنند تا مهمترین قشر اثر گذار جامعه در آینده از دین‌گریزان نشوند.

در این بخش سعی بر آن است تا برخی از آسیب‌ها و موانع بالندگی و استقبال عمومی جوانان از مسجد مورد بررسی قرار گیرد.

۱- بحران هویت معنوی

بحران هویت از سالهای نوجوانی آغاز می‌شود و بخشی از سالهای آغازین جوانی را نیز در بر می‌گیرد. بحران هویت، واژه ای است که برای توصیف ناتوانی نوجوان در پذیرش نقشی که جامعه از او انتظار دارد به کار می‌رود و سبب مشغولیت بی هدف هیچانه‌های جانشین و ایجاد شخصیت منفعل در جوان می‌شود. با توجه به آنچه هویت دینی در اختیار نسل جوان قرار می‌دهد اختلال و آشفتگی در آن سبب ضعف دینداری در میان جوانان می‌گردد؛ زیرا تعهد و مسئولیت پذیری فرد را در قبال گزاره های دینی کاهش می‌دهد و این گونه ضمانت اجرایی احکام دینی کاهش می‌یابد. تخریب نظام ارزشی دینی سبب می‌شود بسیاری از افراد که دچار بحران هویت دینی هستند، در پی هویت منفی باشند و هویتی بر خلاف آنچه اولیای دین در نظر گرفته اند، برگزینند. مسئولیت‌گریزی، دزدگی و بی تفاوتی هرکدام از آثار نبودن هویت هستند. بنابراین بحران هویت دینی سبب تضعیف باورهای دینی، اختلال نظام ارزشی مذهبی و بی توجهی به احکام دینی می‌شوند. مسجد که از مهمترین مفاهیم و موضوعات دینی است که بحران دینی جوانان، سبب پایین آمدن اعتقاد به آن و ضعف گرایش به حضور در جمع نمازگزاران می‌شود.

برخی از صاحب‌نظران تعهد را به عنوان سنگ بنای هویت دینی تلقی می‌نمایند. با توجه به آنچه هویت دینی به نسل جوان می‌دهد در طرف مقابل اختلال و آشفتگی در هویت دینی سبب ضعف دینداری در بین جوانان می‌گردد. چرا که تعهد و مسئولیت‌پذیری فرد را در قبال گزاره‌های دینی کاهش داده و به این ترتیب ضمانت اجرایی احکام دینی کاهش می‌یابد. اختلال در هویت دینی سبب می‌شود فرد نه بتواند ارزش‌های دینی گذشته را ارزیابی نماید و نه آن که صاحب ارزش‌هایی شود که به کمک آنها بتواند آزادانه برای آینده طرح‌ریزی کند. با درهم‌ریختگی نظام ارزشی در نزد جوان، او در دریافت مفاهیم دینی، زمینه مثبت و قابل قبولی را احساس نمی‌نماید، تا انگیزه‌ای برای انجام دستورات آن داشته باشد. لذا دچار بی‌تفاوتی و بی‌مسئولیتی می‌گردد. تخریب نظام ارزشی دینی سبب می‌شود بسیاری از افراد که دچار بحران هویت دینی می‌شوند بدنال هویت منفی بگردند و هویتی بر خلاف آنچه اولیای دین در نظر گرفته‌اند برگزینند. بسیاری از رفتارهای ضد اجتماعی و ناسازگاری نوجوانان را می‌توان از این دیدگاه

توجه نمود. مسئولیت‌گریزی، دلزدگی و بی‌تفاوتی هرکدام از آثار فقدان هویت هستند که در عرصه دینی در قالب‌های بی‌توجهی به اوامر و نواهی الهی، بی‌علاقگی نسبت به شعائر، گزاره‌ها، اماکن، مراسم و نمادهای دینی بروز می‌کند. با بیان این مطالب مشخص شد که بحران هویت دینی سبب تضعیف باورهای دینی، اختلال نظام ارزشی مذهبی و عدم تقید به احکام دینی می‌شود. مسجد از مهم‌ترین مفاهیم و گزاره‌های دینی است که بحران عدم درک صحیح جوانان در خصوص حقیقت وجودی آن، سبب پایین آمدن اعتقاد به آن و ضعف گرایش به حضور در جمع نمازگزاران می‌گردد (محمدی و دیگران، ۱۳۸۳). هویت جوان بویژه جوان امروز، تحت تاثیر عوامل و مؤلفه‌های بسیار شناخته و ناشناخته برونی و درونی شکل می‌گیرد. مولفه‌ها: وراثت، خانواده، جامعه، ملیت، زیست بوم، طبقه اجتماعی، فرهنگ عصری ملی و جهانی، دیانت، گرایش سیاسی، حد تحصیلات، نوع تخصص و عوامل پیچیده و ناشناخته بسیار دیگری است که باید با مطالعه دقیق و جامع علمی نسبت به تبیین و تحلیل آنها اقدام نمود. این عوامل هریک منشأ و ملازم ظهور و بروز مقتضیاتی است که در تخطب و ترابط با جوان و تنظیم مناسبات با این نسل، باید آن مقتضیات به طور عمیق، دقیق، کمی و کیفی لحاظ شود. همچنین، با توجه به نبود شناخت کافی از اسلام و احکام دین و وجود زمینه‌ی مناسب در گروهی از افراد جامعه و انقلاب اسلامی، موجب برداشت غلط آنان از دین شده و به انحراف کشیده شده اند. وقتی نوجوان یا جوان در محیط‌های گوناگون قرار بگیرد و جواب منطقی و مستدل نیز نداشته باشد، برای حفظ غرورش ناگزیر خود را از بیگانه با مذهب معرفی می‌کند و با این روش بر احساس حقارت خود به سبب این ناتوانی‌ها در مقابل دیگران سرپوش می‌گذارد و اندک اندک به نفی مذهب کشیده می‌شود (خدایاری فرد، ۱۳۷۳، ص ۹۰).

بر اساس نظر روانشناسان، هم‌زمان با دگرگونی‌های دوران بلوغ و پیدایش تمایل‌های غریزی، احساس روحی جدید و تمایل شدیدی در جوان پدید می‌آید که او را به سوی مذهب و سلوک می‌کشاند. این ارتباط و دگرگونی به گونه‌ای است که این دوره را دوره ماوراءالطبیعه نامیده‌اند. بنابراین در صورتی که خانواده، دوستان، مدرسه، محیط اجتماعی و سایر فاکتورهای مرتبط با جوان نتوانند این احساس را به مسیری که شایسته اوست و تکامل معنوی و بلوغ فکری وی را در پی خواهد داشت، هدایت نمایند آنگاه به مرور زمان و در طی سال‌های بعد همین فرد تبدیل به شخصیتی بی‌هویت و فاقد اصول و خاستگاه فکری، معنوی و اجتماعی خواهد شد و در مقابل، غریزه‌هایی همچون تهاجم، تخریب، شرآفرینی، آزاررسانی، مال‌دوستی و شهرت‌طلبی می‌توانند وی را از جاده اخلاق و انسانیت منحرف سازند.

۲- تراکم کاری

امروزه بسیاری از شهرنشینان، بخش زیادی از وقت خود را در بیرون از خانه به سر می‌برند و به دلیل وجود گرفتاری‌های زندگی و نیازهای اقتصادی، ناچار بیش از یک شغل دارند. این تراکم کاری علاوه بر خستگی جسم، سبب کسالت و افسردگی روحی نیز می‌شود که برای رفع آن، فرد نیاز به استراحت دارد؛ یعنی بسیاری از شهروندان وقتشان را به دو بخش تقسیم می‌کنند: قسمتی را در خارج از خانه برای کار و رفع نیازهای زندگی می‌گذرانند و باقی مانده آن را در خانه به استراحت می‌پردازند. روزهای تعطیل نیز به استراحت، تفریح یا دیدار از خویشاوندان می‌پردازند. در این شرایط جسمی و روحی، حوصله‌ای برای رفتن به مسجد و حضور در میان صف‌های نماز جماعت و شنیدن سخنان امام جماعت باقی نمی‌ماند. در این شرایط، سخن از ابعاد سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و عبادی مسجد، چیزی جز شعار و نظریه پردازی نیست و تبلیغات هم اثر چندانی نخواهد داشت.

حضور در مسجد، به امنیت روانی و دست کم آمادگی جسمی و روحی نیاز دارد که گوناگونی کارها این آمادگی را از میان می برد. از این رو، ائمه علیهم السلام، در روایت‌ها به تعادل، توجه همه سویه به مسائل زندگی و خودداری از زیاده روی در بعد خاص توصیه کرده‌اند (فرحی، ۱۳۸۰).

۳- هم زمانی برنامه های رسانه و مسجد

در صدر اسلام به دلیل رشد کم جوامع از لحاظ تمدنی و نهادها و مراکز اجتماعی، به تعبیری مساجد تنها رسانه ارتباطی بین شرع اسلام و توده مردم بود که به وسیله پیامبر اکرم (ص) و بعد از آن توسط ائمه اطهار (علیهم السلام) شکل می گرفت.

پیدایش مراکز موازی مساجد مثل مدارس، بسیج، فرهنگ سراها و مراکز متعدد فرهنگی، تعدد کانال ها و شبکه های تلویزیونی و ماهواره و اینترنت و غیره، سرگرمی های متنوع و برنامه ورزشی و تفریحی با سرمایه گذاری های کلان، جذب امکانات فرهنگی به منظور اجرای طرح های گوناگون و چیزهای کم اهمیت مثل موسیقی و سرگرمی های بی محتوا، ارایه ی چهره ضعیف از اهل مسجد در فیلم، حاضر نشدن پیوسته در مسجد، ضعف تبلیغات، پیام های بی محتوا، پخش برنامه هایی که گاهی به گونه ی غیر مستقیم بر مسجد تاثیر منفی دارد (فروغ مسجد ۳، ۱۳۸۴).

یکی از مهم ترین فعالیت های مسجد، برگزاری مراسم در مناسبت های دینی است که از نقاط قوت مسجدها به شمار می آید و سبب رونق و شکوفایی مسجد می شود و بسیاری از افراد، با انگیزه شرکت در چنین مراسمی در مسجد حاضر می شوند. کیفیت و چگونگی برگزاری این مراسم در تداوم حضور شرکت کنندگان بسیار مؤثر است. استقبال نمازگزاران از این مجالس به محتوای برنامه، مکان و زمان آن، شخصیت دیگر شرکت کنندگان تناسب مجلس با نیازها، سلیقه ها و فرهنگ شرکت کنندگان بستگی دارد. اگر این مسائل رعایت نشود، مراسم های مذهبی مسجد، با استقبال خوبی رو به رو نخواهد شد.

در این میان، برنامه‌هایی که رسانه در مناسبت های مذهبی پخش می کند، معمولاً چنین ویژگی‌هایی دارند و از سطح کمی و کیفی خوبی بهره می‌برند. بنابراین افراد با وجود برنامه‌های رسانه در مسجد حاضر نمی‌شوند.

بسیاری از کسانی که در مراسم دینی مسجد شرکت نمی کنند، در پاسخ به این پرسش که چرا در مسجد حاضر نمی‌شوید می‌گویند: برنامه‌های تلویزیون از برنامه‌های مسجد محل پربارتر و بهتر است.

۴- اختلاف‌ها

مسجد، کانون مردمی و پایگاه اجتماع و وحدت مردم از تمام گروه هاست. مسجد در هنگام نماز، مؤمنان نمازگزار را در کنار هم جمع می کند و همه با رعایت يك نوع آداب، يك خدا را می پرستند و با کنار گذاشتن هر گونه اختلاف از نظر ثروت، سواد، سن، نژاد، موقعیت اجتماعی و جنس به عبادت می پردازند. وجود اختلاف ها و نزاع ها در چنین فضایی، زمینه پراکندگی و حاضر نشدن مردم را در مسجد ایجاد می کند. برخی از این اختلاف ها را بررسی می کنیم:

۱-۴. اختلاف های سیاسی

مسجد جنبه های سیاسی گسترده ای دارد، ولی اختلاف های سیاسی، حزب گرایی و تعصب به يك

جناح، فضای مسجد را آشفته می کند. گاهی دیده می شود که مسجد بر اساس گرایش‌های سیاسی، به چند دسته تقسیم می‌شود و برخی جناح‌ها در مسجد ویژه‌ای حاضر می‌شوند و مخالفان آنان به آن مسجد نمی‌روند. در این شرایط، گفت‌وگوی مسالمت‌آمیز و پرهیز از حرکت‌های افراطی سیاسی و معیار قراردادن اسلام برای حفظ وحدت لازم است. در این میان، امام جماعت نقش تعیین‌کننده‌ای دارد.

۴-۲. اختلاف‌های مدیریتی

اختلاف میان اعضای هیئت امناء در مسائل جاری مسجد، گاهی سبب ایجاد دو دستگی میان نمازگزاران می‌شود و فضای مسالمت‌آمیز مسجد را با نقدهای مخرب آشفته می‌کند. مسجد مکانی برای عبادت و آرامش روحی است و این اختلاف‌ها علاوه بر اینکه بر کیفیت فعالیت‌های مسجد اثر بدی می‌گذارد، مسجد را از آرامش خارج می‌کند. اهالی محل هم به دلیل اختلاف هیئت امناء انگیزه‌ای برای حضور در مسجد نمی‌یابند. نقش امام جمعه، امام جماعت و امور مساجد، در برطرف کردن این اختلاف‌ها بسیار مؤثر است.

۵- پایین بودن سطح کمی و کیفی فعالیت‌های مسجد

در بررسی نقاط ضعف و قوت مسجدها، بیان شد که پایین بودن سطح کمی و کیفی فعالیت‌های مسجد از نقاط ضعف مسجد است که سبب حاضر نشدن افراد در مسجد می‌شود. از مسجدی که فقط نماز جماعت به صورت خشک و بی‌روح در آن برقرار می‌شود، نمی‌توان شکوفایی و حضور همه سویه مردم را انتظار داشت. وقتی مسجد در سطح گسترده فعالیت ندارد، اهالی محل برای حضور در مسجد کم‌تر انگیزه دارند. این عامل مهمی در حذف فرهنگ مسجد از جامعه است. متأسفانه، بسیاری از مسجدها که امام جماعت همیشگی در آنها حضور ندارد، با این مشکل رو به رو هستند.

۶- نا آشنایی با فضیلت مسجد

نشستن در مسجد، عبادت است و سبب آرامش و رحمت الهی می‌شود. حاضران در مسجد میهمانان و زائران پروردگار هستند. نشستن در مسجد گنجینه‌ای بهشتی بلکه بهتر از نشستن در بهشت است. اطلاع از این موارد، در ایجاد انگیزه و گرایش‌های اهالی محل برای حضور در مسجد بسیار مؤثر است. آگاهی از ثواب بسیار زیاد نماز جماعت و حضور در مسجد، از لحاظ روانی عامل مهمی برای حضور افراد در مسجد به شمار می‌رود.

در صدر اسلام، عده‌ای از مسلمانان گرمای هوا را بهانه قرار می‌دادند و از حضور در نماز جماعت ظهر خودداری می‌کردند. پیامبر از این موضوع بسیار ناراحت شدند و فرمودند: من تصمیم گرفته‌ام خانه کسانی را که در نماز جماعت شرکت نمی‌کنند بسوزانم. در این اوضاع آیه ۲۳۸ سوره بقره نازل شد: «در انجام همه نمازها به ویژه نماز وسطی (نماز ظهر) کوشا باشید و از روی خضوع و اطاعت، برای خدا به پا خیزید (و تبلی نکنید)» (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۲۰۵).

۷- برخوردهای نامناسب افراد فعال در مسجد

شاید مهم‌ترین عاملی که سبب پر شور و نشاط شدن محیط می‌شود، شیوه برخورد اهل مسجد و نمازگزاران است. در این برخوردها باید علاوه بر رعایت احترام اجتماعی، طراوت و سرزندگی وجود داشته باشد و در قالب برخوردهای خشک، مقدس‌نما و تعصب‌گرا، خلاصه نشود. جوان از طریق این برخوردها درباره حضور یا حاضر نشدن در مسجد تصمیم می‌گیرد. علاوه بر نمازگزاران، افرادی در مسجد حاضر می‌شوند که گرایش‌های دینی کم‌تری دارند و شاید وضع ظاهری مناسبی هم (از نظر دینی) نداشته باشند. برخورد افراد مسجدی با این افراد، در تداوم حضور آنان در مسجد تأثیرگذار است.

برخی افراد به سبب برخورد نامناسب افراد اهل مسجد، برای حضور در مسجد علاقه چندانی ندارند. متأسفانه این برخوردهای نامناسب بیشتر در برخورد بزرگسالان با جوانان و نوجوانان رخ می‌دهد که نسل آینده مسجد را تشکیل می‌دهند. اجازه ندادن به نوجوانان برای ایستادن در صف اول و کمک نکردن به آنان برای انجام دادن فعالیت‌های مسجد، نمونه‌ای از این بدرفتاری‌هاست.

استاد مطهری داستانی را نقل می‌کند که گویای این حقیقت است. وی می‌گوید: «شخصی که به مسجد می‌آمد و نماز جماعتش ترك نمی‌شد، توسط یکی از مقدسین مورد عتاب قرار می‌گیرد که اگر مسلمانی چرا ریشت را این طور کرده‌ای؟ او از همان جا سجاده را بر می‌دارد و می‌گوید این مسجد و این نماز جماعت و این دین و مذهب مال خودتان. رفت که رفت (مطهری، ۱۳۸۱، ج ۲، ص ۱۰۱).

آنان که منادیان و ناشران فرهنگ نمازند باید راه‌های ارتباط با جوانان را شناسایی کنند و از روش‌های کارآمد استفاده نمایند و خود را جای جوان بگذارند و توقع بیش از حد از او نداشته باشند خوشبختانه دین واقع بین اسلام به نکات دقیقی پرداخته که بسیار کارگشا است. وقتی امام علی(ع) با خدمت‌کارش قنبر برای خرید لباس به بازار رفتند و دو پیراهن دو درهمی و سه درهمی خریداری نمودند حضرت علی(ع) پیراهن سه‌درهمی را به قنبر دادند. قنبر گفت: شما به آن سزاوارتری چون شما بالای منبر می‌روی و خطبه می‌خوانی، امام(ع) در پاسخ فرمود: «أَنْتَ شَابٌّ وَ لَكَ شَرُّ الشَّبَابِ؛ تو جوان هستی و میل جوانی داری» (مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۱۰۰، ص ۹۳). در حدیث فوق امام علی(ع) این درس را به همگان داده است که جوان را درک کنند و روحیه او را در نظر گیرند.

گاهی برخورد نامناسب افراد مذهبی در خارج از مسجد، سبب پیدایش این تصور می‌شود که افراد مذهبی شخصیت اجتماعی و انسانی مناسبی ندارند و در نتیجه نسبت به دین و مکان‌های دینی دلسرد و واژه می‌شوند. این افراد، دین را از رفتار دین‌داران می‌آموزند و بدرفتاری آنان سبب دین‌گریزی می‌شود که نتیجه و نمود عملی آن حاضر نشدن در مسجد است.

۸- محیط، اجتماع و فرهنگ

رفتار انسان بر اساس نظام شخصیتی و هویت اوست که عوامل گوناگونی از جمله محیط و اجتماع در شکل‌گیری آن مؤثرند. انسان موجودی اجتماعی است و بی‌شک به تنهایی نمی‌تواند نیازهای خود را برطرف سازد. پس ناچار است در جامعه انسانی زندگی کند. زندگی در کنار اعضای جامعه و رفع برخی نیازها به وسیله دیگران، با توجه به روحیه اثرپذیری انسان، زمینه مناسبی را برای الگو برداری و شکل‌گیری شخصیت او بر اساس محیط پیرامونش فراهم می‌کند. اگر فرد در محیطی رشد کند که موضوع‌های دینی همچون مسجد و نماز، ارزشی نداشته باشد یا برخلاف آنها تبلیغ شود، نمی‌توان انتظار داشت که او به مسجد علاقه مند گردد.

جوانان معمولاً با محیط اطراف و بزرگترها، مشکلات رفتاری، عقیده‌ای و سلیقه‌ای دارند. این اختلاف

گاهی سطحی و زودگذر است که در شخصیت و رفتار جوان تأثیر زیادی ندارد ولی گاهی این اختلافها به ناهنجاری و ناسازگاری جوان می‌انجامد و به این ترتیب امنیت روحی و روانی لازم برای دین‌داری از بین می‌رود. در این میان مسجد نمی‌تواند کار مهمی را انجام دهد. چون عوامل ظهور ناهنجاری‌ها در نوجوانان و جوانان چنین است: درک نکردن روحیه جوان، الگوی نامناسب، فاصله طبقاتی، کم‌توجهی خانواده‌ها.

آنچه موانع مشترک جذب جوانان به مساجد در مدرسه و اجتماع است که در خور توجه و جای تأمل و تعمق و بازنگری است، وجود دوگانگی و تناقض در گفتار و اعمال است بنابراین در جامعه شاهد اعمال و رفتاری است که مغایر تعالیم اخلاقی و دینی است. از جمله عواملی که بر روی نوجوانان و جوانان تأثیری منفی دارد می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

دوستان ناباب و معاشران ناصالح، آلوده بودن جو عمومی حاکم بر جامعه، محیط ناامن فکری و فرهنگی برای جوانان و کم‌رنگ شدن تدریجی معنویت در جامعه.

یکی از مهم‌ترین عواملی که مانع رونق و شکوفایی مسجد می‌گردد دگرگونی و سست شدن نظام ارزشی جامعه است؛ زیرا ارزش رفتارهای اجتماعی افراد، بر اساس یک نظام رفتاری مشخص می‌شود. یکی دیگر از این موانع اجتماعی و فرهنگی، پدیده‌ی تهاجم فرهنگی است. فرهنگ ملی ایران با ارزشهای مذهبی گره خورده است به گونه‌ای که مذهب، جزء جدایی‌ناپذیر هویت مردم ایران است و دشمن، تهاجمی گسترده را به فرهنگ و هویتی ما برنامه‌ریزی کرده است و آن را پشتیبانی می‌کند و می‌کوشد فرهنگ ضد ارزشی غرب را در میان جوانان که قشر آسیب‌پذیر هستند، گسترش دهد و آنان را نسبت به مفاهیم و احکام دینی بی‌عقیده کند. بنابراین مسجد پایگاهی است که در راه مبارزه با تهاجم فرهنگی می‌تواند در این جدال نابرابر فرهنگی، جوانان را جذب کند و این قدم بلندی در راه مبارزه با تهاجم فرهنگی است.

ب) فرصت‌ها؛ روشهای جذب جوانان بر مساجد

در بحث عوامل رونق و شکوفایی مسجدها و جذب جوانان به مسجد عوامل متعددی دخالت دارند. در ذیل به بررسی تعدادی از این عوامل پرداخته می‌شود.

۱- توجه به نیازهای جوانان

چنانچه می‌دانیم قدرت جذب‌کنندگی هر مکانی یا موقعیتی به میزان ارضاء‌کنندگی آن مکان در رابطه با نیازهای پیرامونی بستگی دارد. جذب‌کنندگی یک موقعیت ممکن است به دو جهت مورد توجه قرار گیرد. گاهی بعضی‌ها بر این باورند که یک موقعیت جذاب است، به خاطر اینکه فی‌نفسه جذاب است، چه آن موقعیت نیازی را ارضا نماید و چه ارضا نکند. در اینجا ارزش فی‌نفسه امور و موقعیت یا مکانی مستلزم این است که خود آن موقعیت واجد ویژگی‌ها و خصایصی باشد که به نظر بینندگان زیبا و ارزشمند به نظر آید.

عده‌ای دیگر بر این باورند که ارزشمندی امور و یا جاذب بودن موقعیتی به ارزش بیرونی و عینی آن است و آن موقعیت باید واجد ویژگی‌هایی باشد که به واسطه آن بخشی از نیازهای آدمی ارضا شود و بر اساس دیدگاه دوم چنانچه ما نیز بر آن تأکید می‌ورزیم موقعیتی همچون مسجد باید واجد ویژگی‌هایی باشد که آن ویژگی‌ها به ارضای نیازهای مردم منجر شود. بین میزان ارضاء‌کنندگی مسجد و میزان جاذب

بودن آن رابطه مستقیمی وجود دارد. آدمی نیز رو به موقعیت‌هایی دارد که این نیازها را ارضا می‌کنند
نیازهایی چون:

۱-۱. نیاز به امنیت، محبت و تعلق

نیازهایی چون امنیت، محبت و تعلق به اجتماع نیز از سنخ نیازهای بشری است اما متمایز از نیازهای
فیزیولوژیک، اساساً آدمی به واسطه برخورداری از نیازهایی چون امنیت، محبت و تعلق از حیوانات متمایز
می‌شود. «مزلو» نیز نیازها را به دو دسته کلی نیازهای فیزیولوژیک و نیازهای روانشناختی تقسیم نموده
است. بنابراین هویت‌یابی و معنی‌بخشی به زندگی انسانی مستلزم تأکید بر ارضا نیازهای روانشناختی
اوست، نه صرفاً نیازهای فیزیولوژیک آدمی، مکان‌هایی که در ارضا این نیازها موفقیت بیشتری دارند از
جذابیت بیشتری نیز برخوردارند. البته باید اشاره کنیم که این نیازها نیز بیش‌تر ناظر بر وضعیت موجود
افراد هستند، چرا که نیازهای فوق از جمله نیازهای عینی و واقعی افراد است که باید ارضا شوند.

۲-۱. نیاز به خودشکوفایی

نیاز به خودشکوفایی نیازی است که در عین اینکه در قلمرو نیازهای روانشناختی است، اما به لحاظ
ماهیت و موقعیت خاص خود، بیش‌تر در قلمرو نیازهای مطلوب، هنجاری و آرمانی قرار دارد. تمامی
انسان‌ها برای رسیدن به جایگاهی غیر از جایگاه موجود و برای ارضا نیازی غیر از نیاز موجود (فیزیولوژیک،
امنیت و...) تلاش می‌کنند و آرمان‌خواهی آدمی نیز اساساً ناظر بر تأکید او بر ضرورت ارضا نیاز خود
شکوفایی است. تبیین جایگاه واقعی آدمی و اینکه انسان به چه درجاتی می‌تواند نایل آید، نیز زمینه
ارضا و شکوفایی این نیاز را فراهم می‌نماید (سجادی، ۱۳۸۱، ص ۲۸۶).
محور اساسی دیگر جذب جوانان به مساجد، تشخیص نیاز و انگیزه‌های جوانان است، پر واضح است که
جوانان به انحاء مختلف در پی ارضای نیازهای گوناگون خود برمی‌آیند و در این مسیر به مکان‌ها و محافل
می‌روند که در آنجا پاسخی به یکی از نیازهای گوناگون خود بیابند. پس باید دید مساجد و متولیان آن تا
چه اندازه از نیازهای جوانان آگاهی دارند و در صورت آگاه بودن تا چه پایه در برآوردن این نیازها برنامه‌ریزی
و کار کرده‌اند. بدین ترتیب تشخیص نیازهای مختلف جوانان از جمله نیازهای جسمانی، روانی، عاطفی،
اجتماعی، معنوی و اخلاقی و شناختی جوانان می‌تواند گام مؤثری در جذب آنان به مساجد باشد. وقتی
خصوصیات نوجوانی و جوانی شناخته شد آنگاه برنامه‌ریزان امور فرهنگی مساجد قادر می‌گردند
برنامه‌هایی تدوین کنند که متوجه ارضای نیازهای گوناگون جوانان بوده و مطابق با سلیقه‌ها و روحیه
جوانان باشد. چنین برنامه‌هایی برای جذب و پرورش جوانان در مساجد می‌تواند مؤثر باشد.

۲- امام جماعت

امام‌جماعت، مهم‌ترین عضو مدیریتی مسجد است که می‌تواند با برنامه‌ریزی و عملکرد درست، زمینه
مناسبی را برای پیش برد عوامل حضور مردم در مسجد، فراهم کند. درباره حضور جوانان در مسجد نیز
عملکرد امام جماعت، شخصیت امام جماعت و چگونگی برخورد او با جوانان، در ایجاد و چگونگی نگرش
جوانان نسبت به دین و مسجد بسیار مؤثر است.
روابط و احترام میان امام جماعت و جوانان، نباید در چارچوبی خشک و رسمی باقی بماند. و باید به روابط
عاطفی بیانجامد؛ یعنی امام جماعت به عنوان یکی از دوستان جوانان به شمار رود. امام جماعت برای

اینکه سطح روابطش را با جوانان به این حد برساند باید به مسائل گوناگونی توجه داشته باشد و همواره جوانان را همراهی کند. او می‌تواند در مشکلات، آنان را یاری کند، موفقیت‌هایشان را به آنان تبریک بگوید، از ناراحتی و غم‌هایشان ابراز تأسف کند، هدایای کوچکی همچون عطر، تسبیح و انگشتر به عنوان یادگاری به آنان تقدیم کند، در صورت امکان، روز تولدشان را به آنان تبریک بگوید و کارهای دیگر که با توجه به شرایط امام جماعت و فرهنگ و روحیات اهالی محل در برقراری و ایجاد ارتباط دوستانه و محبت آمیز مؤثر است.

بهتر است ارتباط امام جماعت و جوانان به روابط حضوری محدود نشود. برقراری ارتباط کتبی نیز میان جوانان و امام جماعت بسیار مفید است. در این صورت، جوانان از اینکه امام جماعت به آنان احترام می‌گذارد و به شکل خصوصی، مطالبی را برای آنان بیان کرده، احساس شخصیت می‌کنند، به امام جماعت نزدیک شده و مطالبی را که نمی‌توانند بیان کنند کتبی با امام جماعت در میان می‌گذارند. البته امام جماعت پیش از اینکه درباره جلب جوانان به مسجد و برقراری ارتباط با وی اقدام نماید، باید به‌طور کامل از نیازها و روحیات، ارزش‌ها، خواسته‌ها، سلیقه‌ها، توان‌مندی‌ها و آسیب‌هایی که جوان را تهدید می‌کند و راه‌های رویارویی با آن آگاه باشد. در این صورت می‌تواند فعالیت‌ها و برخوردهای خود را با جوانان به شکلی تنظیم کند که علاوه بر رفع نیازهایشان، آنان را به مسجد بکشاند. در غیر این صورت، امید زیادی برای موفقیت امام جماعت در جذب جوانان به مسجد وجود ندارد. شناخت موانع برقراری ارتباط عمیق و پایدار میان جوانان و امام جماعت، یکی از مهم‌ترین کارهایی است که امام جماعت باید برای رسیدن به این اهداف انجام دهد؛ چون آگاهی از این موانع، برای انتخاب راه کارهای درست در جهت رفع موانع لازم است.

۳- خانواده و دوستان

خانواده و دوستان از مهم‌ترین عوامل تشکیل‌دهنده شخصیت افراد هستند که در شکل‌گیری اندیشه تربیتی، سیاسی، تحصیلی و دینی فرد مؤثر خواهند بود. اگر اعضای خانواده به ویژه پدر و مادر خود به مسجد بروند یا به رفت و آمد فرزندشان به مسجد توجه کنند یا اینکه فضای خانه به طور کلی با آموزش‌ها و مفاهیم دینی آشنا باشد، می‌توان انتظار داشت جوانان با مسجد، میانه خوبی داشته باشد. در خارج از خانواده دوستان بر ارزش‌ها و بینش‌های جوان تأثیر زیادی دارند. از آنجایی که روابط دوستانه جوانان، قوی‌تر و مؤثرتر از دیگر رده‌های سنی است، اهمیت گروه دوستان بیشتر می‌شود. خانواده‌ها باید به گونه‌ای غیر مستقیم بر دوستان و دوست‌یابی فرزند خود نظارت کنند و ملاک‌های دوست خوب و اهمیت دوست و دوستی را برای جوانان بازگو کنند تا فرزندشان به وسیله دوستان مؤمن و مسجدی به آموزه‌های دینی از جمله مسجد علاقه مند شوند.

۴- امکانات و فعالیت‌های مسجد

در بحث بررسی نقاط ضعف و قوت مسجدها، به اهمیت گسترده‌ی فعالیت‌های مسجد و امکانات آن اشاره شد. با توجه به ابزارها و شیوه‌های نوین فرهنگی، امروزه مسجدها بدون امکانات و فعالیت‌های گوناگون و حساب شده نمی‌توانند با دیگر مراکز و ابزار به ظاهر فرهنگی رقابت کنند. با توجه به روحیات و فضای فرهنگی جامعه، مسجد برای جذب جوانان، باید دست کم در دو زمینه فعالیت داشته باشد: امکانات فرهنگی و امکانات ورزشی. اگر از سوی مسجد در محل، مکانی برای ورزش جوانان در نظر گرفته شود یا با برنامه ریزی و هماهنگی

هیئت امنای جوانان مسجد بتوانند از امکانات ورزشی در سطح شهر با تخفیف ویژه استفاده کنند، بسیار مناسب است.

کانون فرهنگی، روزنامه‌ها، مجله‌ها، کامپیوتر، کتابخانه، نوارخانه، بانک سی‌دی و ویدئو کلپ از امکانات فرهنگی مسجد است که با مدیریت صحیح، میتواند برای مسجد درآمدزا نیز باشد و به گسترش امکانات فرهنگی کمک کند.

۵- کلاس‌های آموزشی

یکی مهم‌ترین جنبه‌های مسجد، مسائل آموزشی است. هر چند بسیاری از جوانان از درس و کلاس‌گریزان هستند، ولی برگزاری برخی کلاس‌های آموزشی مورد علاقه جوانان در جذب آنان مؤثر است. کلاس‌های آموزشی ورزشی و هنری علاوه بر اینکه به امکانات زیادی احتیاج ندارد، مورد علاقه و اشتیاق جوانان نیز هست. این کلاس‌ها در رشته‌های خیاطی، گلدوزی، گل‌سازی، هنرهای دستی، خطاطی، نقاشی و طراحی، عکاسی و فیلم‌برداری، ورزش‌های رزمی و شنا برای خانمها و آقایان، قابل برگزاری است. برای افزایش سطح کمی و کیفی کلاس‌ها، هیئت امنای باید با بخش آموزشی‌های فنی و حرفه‌ای وزارت آموزشی و پرورش هماهنگی کند. برگزاری برخی کلاس‌های کمک‌درسی، آموزش زبان و کامپیوتر در داخل مسجد یا خارج از مسجد، با برنامه ریزی و هماهنگی مسجد ممکن است.

۶- ارزش دادن به دیدگاه جوانان

جوانان روحیه ویژه‌ای دارند. ستایش‌خواهی و جلب‌توجه کردن دو نوع از خواسته‌های جوانان در زمینه ذهن و عاطفه است. بنابراین، بها دادن به جوانان، عامل مهمی در راستای تأمین خواسته‌ها و جذب آنان به مسجد است. البته این به معنای اختیار دادن زیاد و غیر منطقی به جوانان و یا پذیرش هر نوع نظر و سلیقه آنان نیست. بها دادن به دیدگاه جوانان در مساجد می‌تواند به شکل‌های ذیل بر خود جامه‌ی عمل بپوشاند:

۱-۶. ارزش دهی از طریق اعطای مسئولیت در هیئت امنای

هیئت امنای، هیئت مدیره مسجد است که همه فعالیت‌های مسجد را سمت و سو می‌دهد. بنابراین، عضویت یکی از جوانان متعهد و مؤمن مسجدی در هیئت امنای به نوعی بها دادن به جوانان است. این اقدام باید سبب ایجاد رقابت سازنده میان جوانان، برای به دست آوردن این پست باشد.

۲-۶. ارزش‌دهی از طریق نظرخواهی

شایسته است بزرگ‌ترها، اعضای هیئت امنای و امام جماعت، برای فعالیت‌های گوناگون مسجد، نظر جوانان را جویا شوند و در صورت امکان، پیشنهادهایشان را اجرا کنند. این اقدام سبب خودباوری و احساس شخصیت در جوانان می‌شود. آنان از اینکه می‌بینند نظرهایشان در تصمیم‌گیری‌های مسجد اثر دارد، خوشحالند و مسجد را از خود می‌دانند. در نتیجه، پیوسته در مسجد حاضر خواهند شد.

برخی از کارهای مسجد را می‌توان به طور کلی یا جزئی به جوانان واگذار کرد. برای مثال در يك مراسم، برنامه پذیرایی بر عهده جوانان باشد. این اقدام با روحیه پرشور و نشاط جوانان تناسب دارد و سبب ایجاد وارستگی جوانان به مسجد می‌شود.

از راهکارهای دیگری که در جذب جوانان بر مساجد می‌تواند مؤثر باشد، به موارد ذیل می‌توان اشاره کرد:

۱. شناخت صحیح و دقیق یا نگرش سیستمی به جوان؛
۲. شناخت موانع و عوامل دفع؛ پیش بینی و پیش گیری؛
۳. شناخت ابزارها و عوامل جذب؛ استفاده صحیح از امکانات.
۴. نگرش سازی و بازمهندسی ذهن؛ نگرش های خرد و جزئی؛
۵. تعریف و تبیین راهبردهای ضروری؛ تعیین اهداف و چشم انداز؛
۶. تعیین روش و برنامه ریزی و تبیین دستور کارها؛
۷. خانواده و دوستان که اگر اهل مسجد باشند و فضای خانه به طور کلی با آموزشها و مفاهیم دینی آشنا باشد بر جوان اثر می‌گذارد؛
۸. امکانات فرهنگی و ورزشی برای جوانان در مسجد فراهم باشد؛
۹. نظافت و تزئین مسجد که اگر زیبا باشد، جوانان بیشتر جذب می‌شوند؛
۱۰. تشویق؛ تشویق جوانی که در مسجد حاضر شده است باعث تداوم حضور وی می‌شود.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، بحث بر سر این است که چگونه می‌توان میان جوانی و مسجد و به بیان دیگر میان دو زیبایی، پیوند و یگانگی آفرید. پرسش اصلی این است که چرا در نسلی که به دلیل «زیبا جویی»، نمی‌تواند از کنار زیبایی روح (مسجد و نماز) ساده بگذرد، اقبال و استقبال و نشاط برای برپایی نماز در مسجد دیده نمی‌شود؟ باید گفت که روح حقیقی مسجد که همه‌ی زیبایی‌ها را در خود دارد، هنوز در معرض دید جوانان قرار نگرفته است. روش‌های جذاب در ایجاد گرایش به کار گرفته نشده و با گذشت بیش از بیست سال از انقلاب کانون‌های دینی و به ویژه مسجد متناسب با نیازهای دینی نسل نوجوان و جوان قدم بر نداشته‌اند.

ساختن انسان‌هایی خداترس، متقی و تسلیم در برابر رضای حق و معبود حقیقی در سایه تربیت دینی و مذهبی که هم مقتضای فطرت است و هم کنترل‌کننده‌ی غریزه و هوای نفسانی، از مؤثرترین روش‌هایی است که تنها در مسجد می‌تواند صورت گیرد.

مسجد می‌تواند بهترین عامل در جهت ایجاد تعلقات معنوی نسل‌های مختلف با دین را برقرار نماید و ارتباط عمیق‌اثری جماعت با افراد محله خود و اجرای برنامه‌های آموزشی و تربیت، مؤثرترین شیوه برای بالابردن سطح آموزش عمومی و تربیت دینی و مقابله با هجوم ویرانگر فرهنگ فاسد غرب، باشد. مسجد باید مرکز تحرك و فعالیت اسلامی باشد و روحانیون نباید به صرف بر نماز جماعت و استخاره بسنده کنند. آنها لازم است کارهای فرهنگی، دینی، تفسیری را نیز در مساجد انجام دهند و شب‌ها روز را برطرف کنند تا نمازگذاران علاوه بر معنویت، مطالب دیگری هم بیاموزند. بنابراین لازم است روحانیون محترم مساجد، مطالب روز و شب‌ها را مطالعه کنند و در این صورت مساجد با اقبال خوبی مواجه می‌شوند.

شوند. ولي اگر نقش آنها تنها به نماز خواندن منحصر شود تنها عده خاصی به مساجد رفت و آمد مي کنند و جوانان کمتر به آن تمایل نشان مي دهند.

بر این اساس، روحانیون و مبلغین در مساجد، باید پیوسته اطلاعات خود را به روز کنند و آمادگی کامل برای پاسخگویی بر مسائل دینی جوانان را داشته باشند. باید در اثبات مسائل و مشکلات با برهان و دلایل منطقی و صحیح استفاده کنند تا سخنان آنان تأثیر مطلوب را در جوانان داشته باشد.

مساجد علاوه بر کانون هایی برای بندگی خدا، نماز و عبادت، کانون فرهنگی و اطلاع رسانی صحیح دینی نیز هستند و چنانچه جاذبه های لازم در آنها به کار گرفته شود، به همان نسبت نیز حضور جوانان در این پایگاه ها پررنگ تر خواهد شد.

جاذبه طبیعی مسجد، امام جماعت با ویژگی کامل، وجود خادمینی با شرایط متناسب با فرهنگ مسجد، نظافت مناسب مسجد، اذان با صدای خوش و جذاب، کتابخانه فعال و همچنین امکانات رایانه ای که مطلوب جوانان امروز است، از جمله عواملی هستند که در نظر گرفتن آنها در جلب و جذب همگان و به ویژه جوانان به مساجد بسیار مؤثر است.

منابع

۱. ابن جبیر، محمد بن احمد (۱۳۸۲)، مساجد الاسلامیه، ترجمه ی پرویز اتابکی، مشهد: انتشارات آستان قدس، چاپ دوم.
۲. الهی قمشه ای، مهدی (۱۳۷۵)، ترجمه ی قرآن کریم، تهران: مؤسسه نشر اشرفی، چاپ اول.
۳. حر عاملی، محمد بن الحسن (۱۴۰۹ق)، وسائل الشیعه (ج ۷)، تحقیق: مؤسسه آل البیت، قم: انتشارات مؤسسه آل البیت، چاپ چهارم
۴. خدایاری فرد، محمد (۱۳۷۳)، مسائل نوجوانان و جوانان، تهران: انتشارات اولیاء و مربیان، چاپ اول.
۵. دهخدا، علی اکبر، (۱۳۸۲)، لغت نامه دهخدا، تهران: انتشارات امیر کبیر، چاپ پنجم.
۶. ره توشه راهیان نور- ویژه جوانان- (۱۳۷۶)، مسجد و مردم، قم: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
۷. سجادی، سیدمهدی (۱۳۸۳)، جاذبه های مسجد؛ مسجد نقطه وصل، تهران: نشر فرهنگ، چاپ اول.
۸. ضرابی، عبدالرضا (۱۳۷۹)، نقش و عملکرد مسجد در تربیت، مجله معرفت، سال چهارم، شماره ۳۳.
۹. فرحی، مجتبی (۱۳۸۰)، زندگی در آینه اعتدال، قم: انتشارات دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، چاپ اول.
۱۰. فروغ مسجد ۳ (۱۳۸۴). مجموعه سخنرانی ها، کمیونتها و مقالات سومین همایش بین المللی هفته جهانی گرامی داشت مساجد، مرکز رسیدگی به امور مساجد، ۳۰ مرداد ماه.
۱۱. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۸۲)، اصول کافی (ج ۱ و ۲)، تهران: انتشارات مکتب اسلامی.
۱۲. محمدی، محسن و دیگران، (۱۳۸۲)، راهکارهای مشارکت جوانان در مساجد، مجله مسجد، سال هفتم، ش ۸۹.
۱۳. مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳ق)، بحارالانوار (ج ۱۰۰)، بیروت: دار احیا التراث العربی، الطبعة الثالثة.
۱۴. مطهری، مرتضی (۱۳۸۱)، حماسه ی حسینی (ج ۲) تهران: انتشارات صدرا، چاپ سی و سوم.
۱۵. مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۷۴)، تفسیر نمونه (ج ۲)، تهران: دارالکتب الاسلامیه، چاپ اول